

5. Restaureringsberetning udført i 1983 af konservator Eugeniusz Gasiorowski, kemiker Nina Tomilina og stenhugger Ingolf Jensen.
6. Fotogrammetrisk opmåling i 1982 udført af arkitekterne C. Bjerrum og J. Hauxner.
7. Farve- og saltanalyser udført på Konservatorskolen af Mads Chr. Christensen 1982/3.
8. Registrering af sandstensportaler, Miljøministeriet, 1988-91, Inge Mette Kirkeby.
9. Konservering af naturlige bygningssten, et Teknologirådsprojekt 1979.82. Preben Christensen. Danmarks Tekniske Bibliotek 0177988.

The gateway at Løvenborg

The gateway at Løvenborg, located southwest of Holbæk, dates from the first half of the 16th. century. As recently as 1938, its condition was considered rather good, but in the course of the next 40 years, it deteriorated to such an extent that restoration work was initiated in 1980.

Summary

The goal was to preserve the stone elements of the portal to the extent possible, and chemical conservation and reconstruction were chosen as the methods that could best meet the requirements of keeping the original portal on the site, halting deterioration and repairing unseemly damage.

The deterioration of the bond between the sand particles was re-established with silicic acid ester, the same agent that provides the cement in siliceous sandstone.

Ten years later, the restoration seems to be holding its own. Comparisons are made with good and bad experiences with other sandstone conservation efforts and there is a discussion of the requirements one might make of this type of restoration/ consolidation.

Further research will be needed so that even better methods of conservation are developed, as an alternative to the radical solutions: recarving, replacement and natural deterioration.

Summary
page 255

Koldinghusportalerne

Slid og forfald som del af historien

JOHANNES EXNER

Blandt vore historiske bygningsmonumenter udmærker Koldinghus sig ikke ved arkitektonisk skønhed, men ved sin indholdsrige og dramatiske livshistorie. Det helt særlige er, at bygningen i kraft af murværkets fortælleverdi på sin egen måde beretter om dette liv. Dets urørte murværk fremstår inspirerende for almindelige mennesker og udfordrende for fagfolk. Huset virker historisk ægte og autentisk, selv om det i dag har sin helt egen identitet.

Historiske forhold

Koldinghus har fået sin identitet gennem seks hovedperioder:

1. 1400-tallets gotiske tofløjede anlæg
2. 1500-tallets udvidelse til firefløjet renaissanceanlæg ved Christian III
3. 1600-tallets ombygning til hollandsk renaissance ved Christian IV
4. 1700-tallets modernisering til barok ved Frederik IV
5. 1800-tallets ruinperiode forårsaget af branden 1808
6. 1900-tallets successive genopbygning til det konglomerat vi har i dag.

De Koldinghusportaler, som skal omtales her, blev opført i den tredje periode, hvor Christian IV efter en brand lod slottet modernisere bl.a. med indretning af ny kirkesal, ny dansesal og opførelse af det imponerende Kæmpetårn. I slotsgården byggedes fem trappetårne som afløser for ældre, simple trapeanlæg.

Christian IV lod alle tårne pryde med sandstensportaler i tidstypisk hollandsk renaissance. Portalerne var for-

: 95.4
B116

AF 95.11

(se B1 95.4)

modentlig velbevarede, indtil den store brand 1808 ødelagde tårnene. I dag er der ikke meget tilbage af portalerne, og deres tilstand forekommer umiddelbart meget ringe. Defekterne skyldes dog ikke branden alene, men også efterfølgende vandalisme og tyveri af byggematerialer. Dronningens tårn forsvandt helt. Kongens tårn mistede spir og portal. Klokketårnet mistede øverste del med spiret samt halvdelen af portalen, der udgjorde midterste del i et symmetrisk tredørparti, som endnu ses. Kronprinsens tårn mistede øverste del med fladt tag og sandstensbalustrade. Af dets portal eksisterer kun venstre pilaster med obeliskspir samt en enkelt rustikkvader i højre side. Det analoge Trompetertårn mistede også øverste del med balustradetag. Portalen, som omtales efterfølgende, fremtræder som den mindst ødelagte af alle portalerne.

Restaureringsholdning

Historie er ikke kun alder og stil, men også tid og hændelse, og kan udtrykkes ved »proces«. Alle bygninger indgår i et procesforløb, som begynder straks efter, de er skabt. Herunder fjerner de sig mere og mere fra originalen under påvirkning af slid, klima, smag, brugere, lovgivning, naturkatastrofer, krige m.m. Bygningerne kan ikke fastholdes i deres genesisstilstand. Den historiske proces er uafviseligt fremadskridende. Bygningens originalitet aftager, og identiteten ændres. Det er afgørende for den historiske karakter, at bygningens autenticitet er intakt, at den fysisk og visuelt har kontinuerlig forbindelse med fortiden via successive, beherskede udskiftninger i partielle områder. Oprindelige spor og senere tilkomne materialer og konstruktioner bør med deres karakter og udseende bevares, så de indgår relevant i det samlede fælles procesforløb. De er altid in situ og vil med deres fortælling bekræfte, at bygningen er en bygning med historie bag sig. En renovering med total udskiftning af en bygnings overflader er ødelæggende for dens autenticitet.

Denne grundlæggende holdning kommer særlig tyde-

ligt frem i arbejdet med Koldinghus og kompleksets store forfald. Men holdningen skal også opfattes som en reaktion mod de restaureringer, der rent faktisk er mere ødelæggende for husets originalitet end opbyggende. Restaureringer, hvor man ikke accepterer den historiske bygning som part i en proces, men i stedet tilstræber, at den til evig tid skal fremtræde, som da den blev skabt. Dette synspunkt har sin rod i 1800-tallets nationale og kunsthistoriske tankegang, men er unuanceret og utilstrækkeligt i dag. Al arkitektur må opfattes og forstås i en dynamisk og konkret historisk kontekst, som har betydning for både bygning og restaureringsmetode.

Et arkitektonisk/kunstnerisk dilemma

Men hvad med de billedkunstneriske portaler i den sammenhæng? Er sandstensportalen et billedkunstnerisk eller et arkitektonisk element? Svaret »både og« er nærliggende, men afføder spørgsmålet om det ene vejer tungere end det andet, da det får indflydelse på den holdning, som afgør portalens fremtidige livsform. Skal restaureringen ske ud fra et arkitektonisk, et kunsthistorisk eller rent kunstnerisk aspekt?

Baseres holdningen på et kunsthistorisk eller kunstnerisk synspunkt, vil arbejdet koncentrerer om det kunstneriske udtryk i portalen, kunstnerens holdning, portalens emblematiske o.l., ofte med rekonstruktion af manglende dele til følge. Ud fra den kunstneriske indgangsvinkel ses ingen værdi eller mening i portalens patinerings og historiske slid. Man betragter udviskede dele som mangler, der bør substitueres med nyhuggede, så den kunstneriske »originalitet« opretholdes.

Arkitektonisk opfattes portalen som en del af et større hele, et arkitektonisk anlæg, hvor bygningen er primær og portalen sekundær. Bygningen kan undvære portalen, men portalen ikke bygningen. Derfor er det i arkitektonisk henseende ikke afgørende, om portalen mangler visse detaljer, eller sandstenene er slidte. Hertil kan føjes,

at det er irrelevant at genfremstille oprindelige dele i betydning original. Man kan ikke genskabe noget, der er udslettet. Man kan højst lave en kopi. »Original« i bygningsarkæologisk henseende er og forbliver kun den substans og de dele, som fra begyndelsen har hørt til genstanden, den oprindelige bygning, den oprindelige portal. Ydermere er det for arkitekten, modsat billedkunstneren, indlysende, at hans – arkitektens – produkter er brugsgenstande, som står ude og til stadighed underkastes slid og forfald. Arkitekten er klar over, at reparation, vedligeholdelse og restaurering medfører, at dele skiftes ud, hvorved den originale substans med tiden reduceres mere og mere, og genstanden bliver mindre og mindre original i betydning oprindelig. Arkitekturen kan derfor ikke opretholdes på status quo stadiet. Den ændrer sig hele tiden til det bedre eller værre.

En analytisk metode

Eftersom bygninger indgår i et historisk procesforløb, er det nødvendigt forud for restaurering at klarlægge dette. Genstanden må registreres ikke blot ved fotografering, opmåling og beskrivelse, men også ved analyse af dens procesforløb. Efterfølgende beskrives et forsøg på en systematisk analyse af Trompetertårnets portal. Analysen blev grundlaget for den nu udførte beskyttelse af alle Koldinghusportalerne. Det blev samtidig et forsøg på at finde en metode til at definere et forfalds omfang, art og hastighed.

Da genopbygningen af Koldinghus i 70'erne gik ind i den 20 år lange proces med projektering og udførelse integreret i et successivt forløb, foreslog vi, at man først til allersidst skulle tage stilling til, hvorledes tårnene skulle istandsættes. På dette tidspunkt ville man have det bedste erfaringsgrundlag for kvalificerede beslutninger.

Analysen er baseret på en serie fotografier, dels fra et album med gamle fotos indsamlet i tiden op til 2. verdenskrig af J.O. Brandorff på initiativ af Viggo Norn, dels et

foto i Nationalmuseet og dels nye fotos optaget de sidste år. Tidsmæssigt strækker fotografierne sig over en periode fra 1864 til 1994. Syv udvalgte fotografier blev basis for de sammenlignende studier af forfaldets omfang, art og forløb. Analysen omfatter alle portalens arkitektoniske led. For at få et overskueligt og sammenligneligt indtryk af de forskellige steders tilstand på portalen og kunne relatere dem til hinanden, er iagttagelserne anskueliggjort i skemaform (s. 242), hvor forløbet af hver enkelt detaljes tilstand kan aflæses, sammenlignes og vurderes.

Tilstanden er benævnt ved et tal mellem 1 og 9, hvor »god« ligger inden for 1-2-3, »middel« inden for 4-5-6 og »dårlig« inden for 7-8-9. De enkelte tal i hver gruppe betegner en graduering. Øverst i skemaet står fotografierne i kronologisk orden. I venstre side er portalens arkitektoniske led opstillet i rækkefølge.

Forinden de enkelte fotografier kommenteres, skal det oplyses, at man på et af de ældste fotografier i Norns album, en optagelse af slotsgården fra 1864 – det år hvor Danmark tabte Sønderjylland – ser, at Christian IV's kronede våbenskjolde mangler på Trompetertårnets portal. Storstykket blev røvet af en sejrrig preussisk officer, men kom tilbage, det fremgår af figur 1.

På skemaet er med farver markeret, hvor tilstanden skifter. Man overskuer, hvor og hvornår den forringes eller holder sig konstant. Farverne angiver årsagerne: rød betyder brand og fysiske påvirkninger, blå peger på vand, og gul på luftforurening. Man ser, at portalerne i 1800-tallet, måske allerede efter branden 1808 med de største skader (markeret med rødt), var inde i en relativ stabil tilstand, som holdt sig helt op til 1931. Det tyder på, at de følgende skader »kun« har været fysiske, som slag og styrtende ruindele. Således skyldes topstykkets destruerede nederste zone og den næsten helt manglende arkitrav over våbentavlen omtalte tyveri 1864.

Senere opstår skader forårsaget af vand. Fugtskaderne over gesimserne skyldes regn og sne, forstærket af tunge vanddryp fra tårntoppens provisoriske afdækninger udført i årene efter 1931. Skaderne ses i to analoge vandrette

B118

zoner. Den ene er lige over storgesimsen, hvor man ser skader i de nederste dele af Christian IV's og dronning Anna Katharinas skjolde og i de nedre partier af sidefelternes båndsl yng og fladsnit.

Det andet sted er på topstykket i en tilsvarende vandret zone over den underliggende gesims. Disse skader, som ligger i de yderste lag, har destrueret de underste dele af skjoldene og fladsnittene. Årsagen fremgår af fotografiet fra 1986, figur 6, hvor grønalger og plantevækster indicerer, at faldende vand fra gesimsoversiden sprøjter op på relieffernes flade. Fugtigheden skaber her skadelige frost/tø situationer og giver tillige betingelser for planters og mikrovæksters trivsel i aflejrede organiske materialer.

Det er interessant at sammenligne fotografiet fra 1986 med fotografiet fra 1992. Fotografiet fra 1986 er optaget

Figur 1. Fotografiet er udateret, men sammenholdt med fotografierne nr 45 og 46 i Norns album kan det tidsbestemmes til 1884-90. Storstykket med de kongelige våbenskjolde er på plads igen. Foruden en zone med ny indmuringsmørtel omkring det genindsatte storstykke med skjoldene, ser man andre partier skadet ved udhugningen: foroven mangler arkitraven og frisens underkant er forhugget. Til siderne ses skadede pilastrer, og i den underliggende storgesims skyldes to store næsten symmetriske skår samme operation. Af øvrige skader ses defekte zoner lige over de to gesimser forårsaget af vand og dryp, og pillernes nederste rustikkvadre er skadet af vand, sne og stød. Photograph. Anstalt von C. Irmert, Altona. Storcks Samling, 1922: 608. Nationalmuseet.

The photograph is undated, but when compared with photographs no. 45 and 46 in Norn's album, the date can be fixed at 1884-90. The large section with the royal coat of arms is in place again. In addition to an area with new bedding mortar around the coat-of-arms renovation, there are other signs of damage from the same operation. Other damage includes defective areas immediately above the two cornices caused by water and dripping, and the lower rusticated ashlars on the pillars have been damaged by water, snow and blows.

	Fig. 1	Fig. 2	Fig. 3	Fig. 4	Fig. 5	Fig. 6	Fig. 7
	1884-1890	ca 1910	ca 1931	ca 1940	ca 1972	ca 1986	ca 1992
Topspir	9	9	9	9	9	9	9
Slyngbånd v.	7	7	7	6	5	4	3
Slyngbånd h.	8	8	8	7	7	5	5
Medallion	8	8	8	7	7	6	5
Gesims	5	5	5	5	5	5	5
Frise	9	8	8	8	8	8	8
Arkitrav	0	0	0	0	0	0	0
Slyngbånd v.	7	7	7	5	5	4	3
Slyngbånd h.	7	7	7	6	5	5	5
Pilaster v.	2	2	2	2	2	1	1
Pilaster h.	4	4	4	4		3	3
Randzone	0	0	0	0	0	0	0
Skjold v.	8	8	8	7	5	4	4
Skjold h.	8	8	7	5	5	4	4
Krone	7	7	7	7	6	6	6
Spir v.	8	8	8	8	8	8	8
Spir h.	7	7	7	7	7	7	7
Storgesims	5	5	5	5	5	5	5
Triglyf 1	9	9	9	9	8	8	8
Triglyf 2	9	9	9	9	8	8	7
Triglyf 3	9	9	9	9	9	9	9
Triglyf 4	9	9	9	9	7	5	5
Konsol	9	9	9	9			8
Metope 1	9	9	9	9	9	8	8
Metope 2	9	9	9	9	9	8	8
Metope 3	9	9	9	9	9	8	8
Metope 4	9	9	9	9	9	8	8

Analyse baseret på en serie fotografier fra perioden 1864 til 1994. Tilstanden er benævnt ved et tal mellem 1 og 9, hvor »god« ligger inden for 1-2-3, »middel« inden for 4-5-6 og »dårlig« inden for 7-8-9.

Farverne angiver årsagerne til skaderne: rød betyder brand og fysiske påvirkninger, blå peger på vand, og gul på luftforurening.

	Fig. 1	Fig. 2	Fig. 3	Fig. 4	Fig. 5	Fig. 6	Fig. 7
	1884-1890	ca 1910	ca 1931	ca 1940	ca 1972	ca 1986	ca 1992
Guttae 1	9	9	9	9	9	9	9
Guttae 2	9	9	9	9	9	8	8
Guttae 3	9	9	8	8	8	8	8
Guttae 4	9	9	9	9	9	9	9
Guttae 5	8	8	8	8	8	7	7
Kapitæl v.	10	10	10	10	10	9	8
Kapitæl h.	8	8	8	8	6	5	4
Kvader v.	9	9	9	9	9	8	7
Kvader h.	8	8	8	8	7	6	5
Nøglesten	8	8	8	8	8	7	7
Kvader 6 v.	9	9	9	9	9	9	9
Kvader 6 h.	7	7	7	7	7	7	7
Kvader 5 v.	9	9	9	9	9	9	9
Kvader 5 h.	6	6	6	6	6	6	6
Kvader 4 v.	7	7	7	7	7	7	7
Kvader 4 h.	6	6	6	6	6	6	6
Kvader 3 v.	8	8	8	8	8	8	8
Kvader 3 h.	6	6	6	6	6	5	5
Kvader 2 v.	7	7	7	7		6	6
Kvader 2 h.	4	4	4	4	4	3	3
Kvader 1 v.	5	5	5	5	5	4	3
Kvader 1 h.	3	3	3	3	3	2	2
Base v.	5	5	5			3	3
Base h.	2	2	2	2	2	2	1

Analysis based on a series of photographs from the period 1864-1994. The condition is indicated by a number from 1 to 9, with »good« represented by 1-2-3, »average« by 4-5-6 and »poor« by 7-8-9.

The colours indicate the cause of damage: red means fire and physical influences, blue means water and yellow means air pollution.

B120

Figur 2. Ca 1910. En næsten uændret tilstand konstateres, dog er fladerne visse steder mere vejrbidte. I topstykket mangler lidt af fladsnittet. Fotografi nr. 166 i Norns Album.

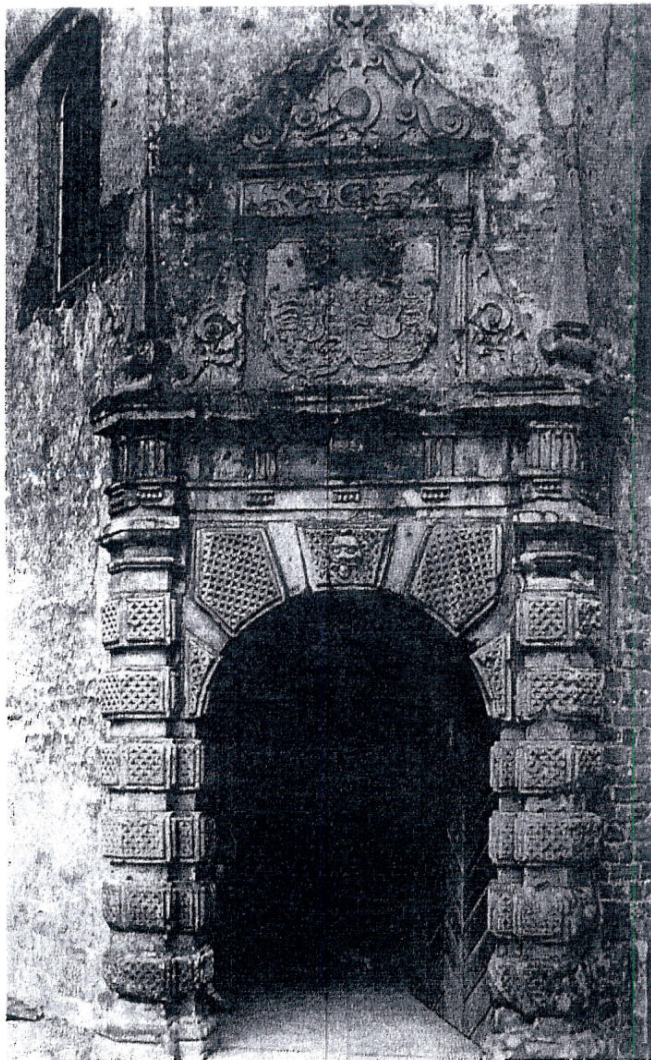
Circa 1910. The condition is almost unchanged, although the surfaces in some places seem more weathered. Some of the relief in the top piece under the medallion is missing.

Figur 3. Ca 1931. Næsten uændret tilstand. En skade er i udvikling nederst i højre skjold. Beskyttelsesbrædder bekræfter risici for fysiske skader under reparationer. Nr 240 i Norns album.

Circa 1931. The condition is almost unchanged, although damage is developing on the lower edge of the right shield. Protective boards confirm the risk of physical damage during repairs.

B121

Figur 4. Ca 1940. Skaderne over gesimserne er forstærket af opsprøjt fra neddryppende vand og yderligere udviklet i zonen over storgesimsen. Nederste dele af skjolde og slyngbånd er også påvirket. Begyndende skader på triglyffer og kvadre i højre side forårsaget af luftforurening. Udateret fotografi. Museet Koldinghus nr P2-567.

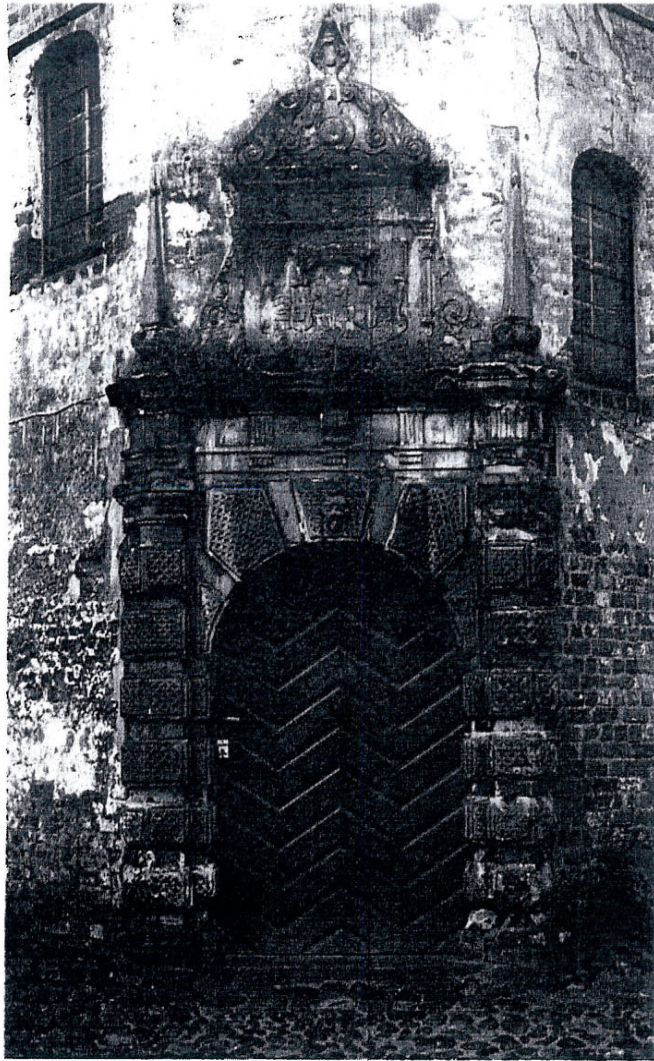
Circa 1940. The damage has been intensified by the splash of dripping water. Also noted: signs of damage from air pollution on triglyphs and ashlar on the right side.

Figur 5. 1972. Tilstanden omtrent som før.
Foto: nr 71.26.13, J.Ex.

1972. Condition approximately as before.

B122

Figur 6. 1986. Fugtforhold med grønalger og plantevækst præger portalen stærkt. Dette foranledigede en midlertidig indkapsling af portalerne i beskyttelseskapper af krydsfiner. (se figur 8). Foto: nr 71.26.164 og detail fot. nr 71.26.185, J.Ex.

1986. Dampness with green algae and vegetation affect the portal dramatically, leading to temporary encapsulation in protective plywood (see Fig. 8).

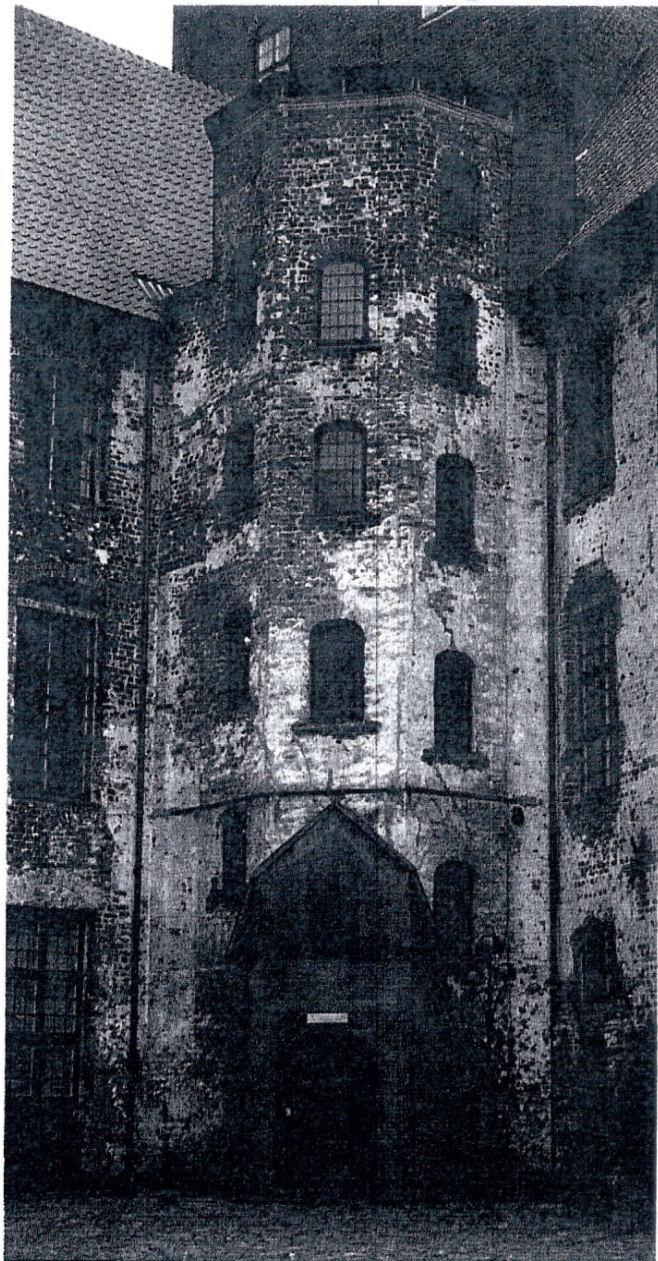
Figur 7. 1992. Detalje af Trompetertårnets portal efter fjernelse af den provisoriske beskyttelse. Portalen fremtræder ren og fri for fugt og vækster. Foto: 71.61.54. J.Ex.

Detail of Trumpeter's Tower portal after the temporary protective measures were removed. The portal looks clean and free of dampness and vegetation.

lige før portalen fik beskyttelseskappe. Fotografiet fra 1992 (figur 7) er taget kort tid efter afskærmningens fjernelse. Det ses, at vækster og alger ikke har kunnet trives bag kappen pga tørke og mørke.

En undersøgelse af forholdene på Klokketårnsportalen bekræfter de fysiske skaders tidlige alder. Denne portal har ikke fået samme vandmængder på gesimsen som Trompetertårnets portal. Hvad det angår ses fra 1931 til i dag ingen større forskel. De luftkemiske destruktions er yngre (sml figur 3 fra 1931 med figur 7 fra 1992).

Man kan altså konstatere, at de fysiske skader optræder efter 1931, og skyldes primært lodret kommende vandmængder og efter 1940 også luftforurening.

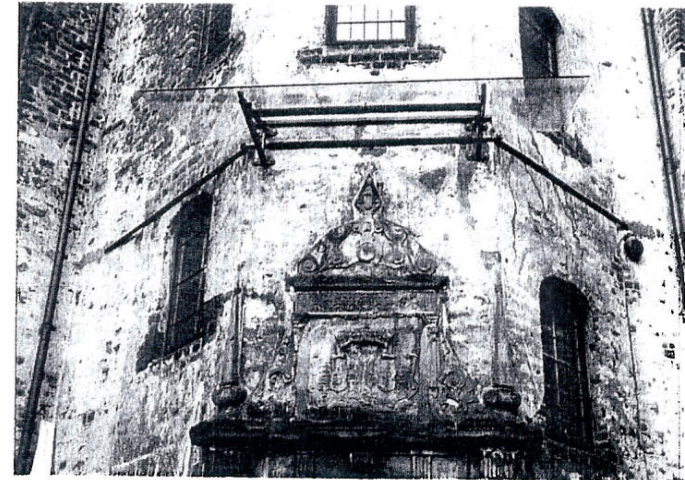

Figur 8. 1990 Trompetertårnet med portalen indkapslet i en provisorisk beskyttelse. Foto: 71.61.7. J.Ex.

1990. Trumpeter's Tower with portal encapsulated by temporary protective measure.

Beskyttelse – et enkelt indgreb

I bestræbelserne på at forlænge portalernes levetid længst muligt på stedet, er det vigtigt at beskytte portalerne mod vand ovenfra, at hindre planter og andre organismer i at få vækstbetingelser, og reducere luftforureningen, som hænger sammen med fugtforholdene. Derfor blev der opsat beskyttende halvtage over de tre rudimentære renaissanceportaler. Tagene er enkle: en hærdet glasplade anbragt i passende hældning båret af knægte af tombak. Dette materiale indgår sammen med bronze i andre nye arkitektoniske tilføjelser i slotsgården.

Figur 9. 1993 Trompetertårnets portal med halvtag af hærdet glas til afskærmning for regnvand og dryp oppefra. Siden indkapslingen i 1986 som varede til 1992 ses ikke udvikling i forfaldet. Foto: 71.61.112. J.Ex.

1993. Trumpeter's Tower portal with »roof« of tempered glass for protection against rain and dripping water.

Detail of glass roof. No further deterioration can be detected since the encapsulation in 1986, which continued until 1992.

B424

Eftertanker

Koldinghusportalerne kan hævdes at være et helt specielt problem, ud fra hvilket der ikke kan generaliseres. Dette er imidlertid en sandhed med store modifikationer. Koldinghussituationen er nok ekstrem.

Men netop studiet af en yderligtgående situation kan ofte føre til interessante opdagelser og fornyende løsninger.

I Koldinghussagen findes ingen pålidelige billeder af alle portaler. Kun af Trompetertårnet eksisterer en tegning fra 1881. Den betegnes som opmåling, men er rent faktisk en rekonstruktion. Fremstilling af nye korrekte sandstensportaler er ikke mulig. Hvis man dristede sig til at stille sådanne op, ville det virke grotesk i det ruinøse miljø. Som det er nu, indgår portalresterne med deres slidte stofkarakter og farvenuancer i et betagende og fint samspil med bygningens varierede grålige og rødlige flader og teksturer. Man har således afholdt sig fra at erstatte fragmenterede, originale portaldele med nyhuggede rekonstruerede portaler.

Vi må erkende, at hvad enten vi gør det ene eller det andet, vil sandstensportalen som historisk original genstand efterhånden forsvinde. Ved den her beskrevne metode sker det på stedet og langsomt. Man oplever et skrøbeligt, fortællende væsen, men dets substans er 100 % original. Ved den traditionelle metode forsvinder den originale substans ved successive fysiske substitueringer. Det man i sådanne tilfælde har for sine øjne bliver stadig mindre og mindre originalt og vil til sidst være helt fornyet.

Dette er dog ikke så brutalt som ved en total udskiftning, hvor portalens autenticitet går fuldstændig tabt. Portalens historiske livline er kappet over. Den har ingen original substans tilbage. Den er helt ude af trit med den historiske proces. Genstanden er ligegyldig undtagen for »vokskabinetturister«.

Jeg tror ikke, man forstår de historiske værdiers sande kvaliteter, med mindre man konfronteres med deres forgængelighed. Derfor bør vi tilstræbe at beskytte de slidte,

oprindelige portaler optimalt og in situ, der hvor de rettelig hører hjemme og skal opleves, og her lade dem fortsætte deres livsproces længst muligt. Man kan udmærket lade hugge kopier, men til opbevaring inden døre som dokumentation og studiobjekt. Dersom de gamle portaler forsvinder helt, og deres arkitektoniske betydning skulle vise sig uundværlig for helheden, kan man stille kopierne op i stedet og samtidig hugge nye til opbevaring og eventuelt senere brug.

Memorandum

B126

Johannes Exner

I 2½ århundrede har *koryfæerne* været så kontradiktionelt og subjektivt lidenskabeligt forelsket i de historiske bygninger, at dette pudsigt nok synes at have haft afsmittende virkning på deres livs anseelige længder, der gennemsnitlig og objektivt udgør 81 år. Immervæk synes det også at gælde visse nulevende *typer*.

Tema I	Tema II
<i>Registrering af 250 års kontradiktioner</i>	<i>Opmåling af koryfæernes liv</i>
Nogle beundrede kun store monumenter	C.F. Hansen 1756-1845 89 år
Andre kun kirker	N.L.A. Høyen 1798-1870 72 år
Nogle beundrede især de romanske	N.S. Nebelong 1806-1871 65 år
Andre kun de gotiske	G.G. Scott 1811-1878 67 år
Nogle elskede renæssancen	E. Viollet-le-Duc 1814-1879 65 år
Andre mest barokken	L.A. Winstrup 1815-1889 74 år
Nogle var besat af klassicismen	John Ruskin 1819-1900 81 år
Ingen af modernismen	F. Meldahl 1827-1908 81 år
Nogle målte dem op	H. Zettervall 1831-1907 76 år
Andre fotograferede dem	William Morris 1834-1896 62 år
Nogle malede dem	Camillo Boito 1836-1914 78 år
Andre beskrev dem	H.B. Storck 1839-1922 83 år
Nogle registrerede dem	Viggo Norn 1879-1967 88 år
Andre fredede dem	Thomas Havning 1891-1975 84 år
Nogle restaurerede dem	Marinus Andersen 1895-1985 90 år
Andre rekonstruerede dem	S. Eiler Rasmussen 1898-1990 92 år
Nogle bevarede de slidte flader	Viggo S. Møller 1897-1990 93 år
Andre renoverede dem	C.F. Møller 1898-1988 90 år
Nogle rev det brøstfældige ned	Mogens Koch 1898-1992 94 år
Andre gendannede det	Aage Roussell 1901-1972 71 år
Nogle rev det hele ned	Axel Skov 1903-2001 98 år
Andre udførte analogier	Peter Koch 1905-1980 75 år
Få lod bygningerne være sig selv	H.H. Engquist 1912-2003 91 år
Alle følte sig objektive	Otto Norn 1915-2005 90 år
Alle var overbeviste om deres kunnen	Rolf Graae 1916-1996 80 år
Alle mente de gjorde det rigtige	Bernard Feilden 1919-2000 81 år
Således bølgede den historiske proces	Harald Langberg 1919-2003 84 år
Kun få forstod den korrekt	<i>Kjeld de Fine Licht</i> 1931-

Man ser dem for sig, disse prægtige *typer* (ét af Kjelds yndlingsudtryk): forunderligt kritiske og insisterende fremtræder de selvsikre og egenartede som visse aldersstegne vejrbitte huse.

To trætyper udkæmper faglig duel. Den ene, gammel, kraftig og stout, urokkelig fæstet til jorden luftig og let, med lodrette, sugende luftrødder, der poserer som støtter og højere oppe slynger sig modstanderens tunge former. (Fragment, Johannes Exner, Moçambique 1983).

AF 06.2